

УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК
ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

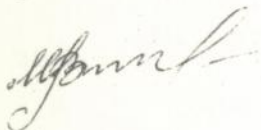
На правах рукопису

ТИМАКОВА Марина Валентинівна

ОРГАНІЗАЦІЯ СЕЛЯНСЬКИХ /ФЕРМЕРСЬКИХ/ ГОСПОДАРСТВ

Спеціальність 08.00.05. - Економіка, планування,
організація управління народним господарством
та його галузями /сільське господарство/

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ - 1993

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Інституті аграрної економіки
Української академії аграрних наук

Науковий керівник - кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
МЕСЕЛЬ-ВЕСЕЛЯК Віктор Якович

Офіційні опоненти - доктор економічних наук,
професор, академік УААН
ЮРЧИШИН Володимир Васильович
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
ЕРМАКОВ Олександр Юхимович

Провідна установа - Полтавська обласна державна сільсько-
господарська дослідна станція
ім. М. І. Вавилова

Захист відбудеться 22 грудня 1993 р. о 14 годині на
васіданні спеціалізованої ученої ради К.020.06.01. в
Інституті аграрної економіки Української академії аграр-
них наук за адресою: 252022, Київ-22, МСП, вул. Героїв
оборони, 10.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці інсти-
туту.

Автореферат розісланий 20 листопада 1993 р.

Учений секретар спеціалізованої ученої
ради, кандидат економічних наук М. Я. Малік

ЛНБ України ім. В. Стефаника

00802949 (W)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність теми дослідження. Основним завданням, що стоїть перед аграрним сектором економіки є забезпечення населення високоякісними продуктами харчування, а промисловості - сировиною. До 1989 року основними виробниками сільськогосподарської продукції були колективні сільськогосподарські підприємства, які не змогли забезпечити продовольчого достатку. Тому слід докорінно змінити систему виробничих відносин на основі розвитку різноманітних форм господарювання та власності.

Багатоукладна економіка створює умови для появи нових формувань у сільськогосподарському виробництві, які дають можливість селянину стати господарем землі, засобів виробництва, виробленої продукції. Такими новими виробничими формуваннями є селянські /фермерські/ господарства, які ґрунтуються на приватній власності на землю або на користуванні нею, не протистоять вже існуючим колгоспам і радгоспам, а розвиваються паралельно з ними, як один з рівноправних укладів ринкової економіки.

Питання організації й підвищення продуктивності селянських /фермерських/ господарств досліджуються багатьма вченими: В. Башмачниковим, В. Добриніним, В. Месель-Веселяком, А. Оніщенком, П. Саблуком, В. Юрчишиним та іншими. Проте ця проблема вивчена ще не повністю. У зв'язку із зміною умов сільськогосподарського виробництва потрібний новий підхід в дослідженні даної проблеми. До того ж, в період переходу до ринкових відносин особливого вивчення потребують питання вдосконалення організації виробництва, економічних зв'язків, кооперування, спеціалізації, організації праці, обліку.

В нових умовах господарювання селянським /фермерським/

господарствам належить чільне місце не лише в процесі виробництва продуктів харчування, а й у вирішенні проблем зайнятості населення, підвищення культури землеробства, духовного та соціального розвитку села.

1.2. Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є вивчення закономірностей розвитку селянських /фермерських/ господарств та їх ролі у вирішенні продовольчої проблеми і підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва, аналіз господарської діяльності за період їх існування, обґрунтування розмірів землекористування, визначення шляхів кооперування та напрямів спеціалізації виробництва.

Для досягнення даної мети в дисертаційній роботі досліджені наступні питання розвитку селянських /фермерських/ господарств:

- передумови, закономірності розвитку та роль селянських /фермерських/ господарств у забезпеченні продовольчого достатку;
- сучасний стан і напрями розвитку фермерства в цілому в Україні і в Полтавській області зокрема;
- організаційно-правові принципи діяльності та матеріально-технічного забезпечення ;
- визначення розмірів селянських /фермерських/ господарств, їх виробничої структури, можливих шляхів кооперування.

1.3. Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження були селянські /фермерські/ господарства України і Полтавської області. Аналіз господарської діяльності і виявлення резервів та шляхів підвищення ефективності фермерського виробництва здійснювався із залученням обліково-статистичної інформації господарств. Використані також дані опитування фермерів.

1.4. Зв'язок роботи з планом НДР. Дисертація виконана у

відповідності з планом наукових досліджень відділу форм господарювання Інституту аграрної економіки УААН і є складовою частиною завдання 03.05. "Розробити пропозиції по організації та ефективній роботі селянських та підсобних господарств" державної науково-технічної програми "Продовольство - 95", затвердженої постановою Ради Міністрів України від 27 грудня 1990 року N 390.

1.5. Методологія і методика дослідження. Методологічною основою дослідження є положення діалектики та економічної теорії з питань власності, розвитку різних форм господарювання на селі, дослідження учених-економістів з питань формування земельних відносин, організації селянських /фермерських/ господарств, законодавчі акти України з питань економічної реформи, матеріали наукових конференцій, рекомендації з організації селянських /фермерських/ господарств, розроблені науково-дослідними установами. Застосовані наступні методи економічних досліджень: узагальнення історичного і сучасного досвіду та досягнень передової науки, абстрактно-логічний, монографічний, статистичних групувань, соціологічного обстеження.

Джерелом інформації були дані анкетних обстежень, статистичних звітів, первинні облікові документи селянських /фермерських/ господарств, публікації в періодичній пресі, опитування шляхом анкетування.

1.6. Наукова новизна дослідження та практична значимість.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці основних напрямів розвитку фермерства як нової форми господарювання на селі, пропозицій по організаційній та господарській побудові селянських /фермерських/ господарств, оптимізації виробничої структури і розмірів землекористування, веденню обліку і

аналізу господарської діяльності, забезпечення підготовки та навчання кадрів для цих нових господарських формувань.

Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що впровадження розроблених пропозицій по створенню оптимальних за розміром і організаційно-виробничою структурою селянських /фермерських/ господарств та їх кооперуванню в межах окремих сіл, районів, областей, застосування відповідних облікових документів і вдосконалення способів статистичної та оперативної звітності дозволить створити якісно новий сектор аграрного виробництва.

1.7. На захист виносяться такі основні положення:

обґрунтування необхідності розвитку селянських /фермерських/ господарств як рівноправної форми господарювання на селі. Визначення їх ролі на сучасному етапі агропромислового виробництва в Україні та напрямів функціонування:

- оптимальні розміри та ефективність використання виробничого потенціалу взагалі і технічних засобів зокрема;
- раціональні напрями спеціалізації;
- соціально-економічні аспекти діяльності на сучасному етапі;
- основні напрями кооперування та виробничих зв'язків;
- удосконалення обліку та оперативної звітності.

1.8. Апробація результатів дослідження. Пошуковцем надавалася науково-практична допомога при створенні ряду селянських /фермерських/ господарств у Полтавській області. Основні результати досліджень, які містяться в дисертаційній роботі опубліковані в рекомендаціях по організації селянських /фермерських/ господарств в Україні, доповідались і схвалені на 8 науково-практичних конференціях: "Формування, розвиток і

розміри фермерських господарств в Україні" в м.Києві/1992 р./;
"Вклад молодих учених в інтенсифікацію сільського господарства
УРСР" в с.Чабани Київської області /1991 р./; "Наукові розроб-
ки та досягнення молодих учених - сільськогосподарському ви-
робництву" в с.В.Бакта Закарпатської області /1991 р./;
"Соціально - економічні передумови підвищення ефективності аг-
ропромислового виробництва в багатуокладній економіці" в м.
Києві/1991 р./;"Проблеми становлення та розвитку фермерства
України" в м. Дубляни /1992р./; "Ринкові перетворення аграрно-
го виробництва: реформування відносин власності, форм господа-
рвання і економічного механізму їх функціонування" в м.Дніп-
ропетровську /1992 р./; професорсько - викладацького складу
Полтавського сільськогосподарського інституту по результатах
науково-дослідних робіт за рік в м.Полтаві /1992,1993 рр./.

1.9. Основні положення дисертації висвітлені в 8 наукових
працях - статтях і тезах, загальним обсягом 0,7 друк. арк.

1.10.Обсяг та структура роботи. Дисертація викладена на
151 сторінці машинописного тексту, складається з вступу, трьох
глав, висновків і пропозицій, списку використаної літератури з
117 найменувань, містить 10 таблиць, схему і 3 додатки. Струк-
тура дисертації слідує:

Вступ.

Глава 1. Науково - практичні основи створення селянських
/фермерських/ господарств і їх роль у вирішенні продовольчої
проблеми.

Глава 2. Принципи організації селянських /фермерських/
господарств.

Глава 3. Основні напрями розвитку селянських /фермерсь-
ких/ господарств.

Висновки та пропозиції.

Список використаної літератури.

Додатки.

У першій главі досліджуються передумови проведення аграрної реформи в Україні, вивчаються основні соціально - економічні уклади на селі, починаючи в середині ХІХ століття і до теперішнього часу, історичний та сучасний досвід розвитку земельних відносин у сільському господарстві. Показана роль селянських /фермерських/ господарств у забезпеченні продовольчого достатку та проблеми зайнятості населення. Розглянуті питання власності на землю, розвитку різноманітних форм господарювання на селі.

В другій главі висвітлюються основні організаційно-правові положення діяльності селянських /фермерських/ господарств, досліджуються напрями їх спеціалізації, даються рекомендації щодо раціональної структури виробництва, аналізуються результати господарської діяльності фермерів. Досліджені питання забезпеченості фермерських господарств трудовими ресурсами, підготовки кадрів.

У третій главі розглядаються питання раціональних розмірів землекористування фермерських господарств, опрацьовані рекомендації по оптимізації конкретного господарства, визначені основні напрями кооперування і розвитку економічних зв'язків селянських /фермерських/ господарств, розглянуті основні положення організації обліку і оперативної звітності в господарствах.

2. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В період становлення ринкових відносин вирішення питань розвитку багатуукладної економіки, різноманітних форм

власності і господарювання у великій мірі залежить від правильного розуміння набутого історичного досвіду, суті економічних законів розвитку суспільства. В дисертаційній роботі зроблено історичний огляд еволюції земельних відносин у сільському господарстві, проаналізовано погляди учених з питань функціонування економічних законів, механізму створення земельної ренти. На наш погляд, в будь-якій суспільно - економічній формації існують необхідні передумови для створення земельної ренти. Законодавче закріплення приватної власності на землю в нашій державі дає підстави для твердження про те, що і при соціаліах є всі умови для створення абсолютної земельної ренти і привласнення її власником землі.

З переходом економіки на рейки ринкових відносин великого значення набуває вияв резервів підвищення ефективності виробництва. Одним із шляхів виходу з кризового стану, що склався в сільському господарстві, є розвиток індивідуального сектора агропромислового виробництва, який ґрунтується на приватній власності на землю або на її довгостроковому користуванні. Такою самостійною виробничою одиницею на сучасному етапі є селянське /фермерське/ господарство.

На 1.01.1993 р. в Україні було зареєстровано 14,7 тис. селянських /фермерських/ господарств, за якими було закріплено 240 тис. га земель. За 10 місяців поточного року їх кількість збільшилась до 26 тис. загальною площею 510 тис. га сільгоспугідь. Селянське /фермерське/ господарство є формою підприємництва громадян України, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію. Воно діє на принципах самоокупності, самостійно визначає свою спеціалізацію, організовує виробництво

та збут продукції. Держава забезпечує захист прав селянських /фермерських/ господарств і створює пільгові умови для їх кредитування, оподаткування, матеріально-технічного забезпечення.

Основною метою і завданнями селянських /фермерських/ господарств на сучасному етапі є:

- крім задоволення потреб власної родини, забезпечення товарного виробництва продуктів харчування і сировини для промисловості;

- впровадження прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур, підвищення культури землеробства і на цій основі підвищення продуктивності праці;

- господарське ставлення до землі та інших засобів виробництва;

- нарощування виробництва продукції рослинництва і тваринництва високої якості;

- одержання максимального прибутку від ведення господарства та задоволення своїх матеріальних та духовних потреб;

- соціальне й духовне відродження села.

Створюючи власне господарство, фермер повинен вирішити, чи буде воно універсальним багатогалузевим чи спеціалізованим. В перехідний період економіки до ринку перевагу слід надавати, на нашу думку, спеціалізованим господарствам. З одного боку, фермерське господарство потребує знань не тільки з організації виробництва та технологій, а й з економіки, фінансів, маркетингу, що легше вирішити в умовах спеціалізованого підприємства. З другого боку, спеціалізація дає змогу зосередити кошти і зусилля на розвитку обмеженої кількості галузей, забезпечивши підвищення рівня концентрації їх виробництва, поглиблення виробничих зв'язків між галузями регіонами. При

обмеженій кількості видів виробленої продукції з'являється більше можливостей для застосування нових технологій, систем машин і обладнання, наукової організації праці.

На сучасному етапі більшість фермерських господарств займається виробництвом продукції рослинництва, маючи при цьому досить незначне поголів'я худоби та птиці. Так, не утримують великої рогатої худоби 69 % обслідуваних фермерських господарств Полтавської області, не мають корів - 79 %, свиней - 62% фермерів /табл. 1/.

Таблиця 1

Групування фермерських господарств по поголів'ю худоби станом на 1.01.1993 р.

Групи господарств по поголів'ю	Україна		Полтавська обл.	
	кільк. : госп. :	%	кільк. го- : сподарств :	%
Не утримують				
молодняка ВРХ	7378	63,4	148	69
корів	7980	68,6	169	79
свиней	7084	60,9	132	62
Мають 1-2 голів				
молодняка ВРХ	2741	23,6	40	18,8
корів	3009	25,9	35	16,4
свиней	2814	24,2	53	24,9
Мають 3-6 голів				
молодняка ВРХ	1115	9,6	20	9,7
корів	511	4,4	6	2,8
свиней	1271	10,9	19	8,9
Більше 7 голів				
молодняка ВРХ	402	3,4	5	2,6
корів	136	1,1	3	1,4
свиней	467	4,0	9	4,2
Всього господарств	11636	100	213	100

В Україні і зокрема в Полтавській області майже немає фермерських господарств тваринницького напрямку. Лише 5 фермерів області утримують в своїх господарствах понад 10 голів свиней.

Одним з найбільших тваринницьких господарств Полтавської області є господарство фермера В.О.Раанова. Фермер одержав у довічне успадковане володіння 26,6 га сільськогосподарських угідь, з них 6,6 га ріллі, орендував у колгоспі старий свинарник, взяв 2 млн.крб. кредиту, придбав два трактори Т-74 і один МТЗ-50, які були у користуванні. Господарство спеціалізується на виробництві свинини, в ньому утримується 180 голів свиней.Зараз здійснюється будівництво нового свинарника. В перспективі передбачено будівництво житлового будинку на території земельної ділянки, а в подальших планах - організація переробки м'яса на власних виробничих потужностях.

Проте, рослинницький напрям фермерських господарств зумовлений, на нашу думку, рядом факторів:

- тваринництво є дуже капіталомістким виробництвом, а на сучасному етапі становлення селянських /фермерських/ господарств в умовах нестабільної економіки та гіперінфляції у фермерів немає необхідних коштів для забезпечення всіх потреб виробництва;

- недосконалість сучасних відносин збуту, відсутність законодавчо закріплених гарантій для виробників сільськогосподарської продукції змушує фермера займатися виробництвом тієї продукції, яку легше реалізувати і зберігати. Продукція тваринництва швидко псується, потребує спеціальних умов транспортування і зберігання та швидкої реалізації, тоді як продукцію рослинництва можна реалізувати по мірі необхідності /за винятком овочів та фруктів/ та зростання закупівельних цін на неї або підвищення цін ринку, що в кінцевому підсумку забезпечує фермеру одержання більших сум виручки;

- сезонність виробництва, яка дає можливість фермеру близько половини річного бюджету робочого часу використовувати для власних потреб - відпочинок, підвищення кваліфікації, комерційну діяльність тощо.

Проте найголовнішим фактором є рівень закупівельних цін, який забезпечує вищу ефективність виробництва продукції рослинництва порівняно з тваринництвом.

Полтавська область - одна з найбільш типових областей лісостепової зони України. Для цієї області можна рекомендувати такі основні виробничі напрями товарних селянських /фермерських/ господарств: круп'яно - зерновий; зерно - буряківничий; зерно - буряківничо - насінницький; картопле - овоче - баштанно - зерновий; свинарський; м'ясо-молочний, птахівничий.

Серед культур, які вирощуються в Полтавській області найвищий рівень товарності має цукровий буряк. Вартість товарної продукції цукрових буряків з одиниці площі найвища серед усіх польових культур. Тому цукрові буряки можуть бути однією з основних культур і для селянських /фермерських/ господарств області.

Аналіз діяльності фермерських господарств Полтавщини показав, що у 1992 році цукрові буряки вирощували у 172 господарствах, або у 79 % обстежених. Загальна посівна площа становила 3290 га, в тому числі під цукрові буряки 275 га або 8,4 %. Посіви під цією культурою займають найбільшу питому вагу в структурі посівних площ в Ново-Санжарському і Котелевському районах - 40 % та в Диканьському - 31 % /табл.2/.

Таблиця 2.

Виробництво цукрових буряків в
фермерських господарствах Полтавської області
в 1992 р.

Райони області	: посівна: : площа, : га	: Валовий: : збір, т	: Урожайність	
			: у ферм. : : госп., : : ц/га	: у колективних : господарствах, : ц/га
Великобагачанський	25	150,0	60,0	185,8
Глобинський	10	106,0	106,0	140,5
Диканський	16	192,0	120,0	171,3
Ковельщанський	38	820,2	215,8	111,7
Котелевський	6	83,6	139,3	177,5
Лохвицький	20	539,0	269,5	205,2
Лубенський	44	351,2	79,8	150,8
Машівський	6	24,8	41,3	108,9
Новосанжарський	56	936,0	167,1	160,1
Полтавський	13	71,0	54,6	176,2
Семенівський	35	557,6	159,3	133,1
Хорольський	2	57,0	285,0	196,3
Чутівський	4	127,0	317,5	167,7
Всього по області	275	4015,4	155,0	212,8

Валовий збір цукрових буряків по фермерських господарствах області склав 4015 т, середня урожайність коренеплодів 155 ц/га, що на 57,8 ц/га нижче рівня врожайності в колективних господарствах. Основними причинами низької урожайності культури слід вважати низьку якість виділених фермерам земель, невеликі розміри посівних площ, затримку зі строками надання земельних ділянок, що призвело до порушення терміну виконання робіт, слабку матеріально-технічну забезпеченість господарств. Крім того існує ще й недостовірність одержаної від фермерів інформації.

Головними шляхами підвищення урожайності цукрових буряків, на нашу думку, можна визнати розширення землекористу-

вання господарств до оптимальних розмірів та застосування прогресивних технологій вирощування сільськогосподарських культур.

В цілому за рік діяльності фермерські господарства області досягли певних результатів. Ними вироблено 3072 т зерна, 282 т соняшника, 216 т картоплі, 238 т овочів, 57 т м'яса, 147 т молока. Здано державі 1413 т зерна, 187 т соняшника, 25 т м'яса. Загальна виручка від реалізації сільськогосподарської продукції державі та споживчої кооперації становила 30720,6 тис. крб за рік.

Розвиток фермерства буде стимулювати покращення соціально-демографічної ситуації на селі, фермерство сприятиме забезпеченню сільського господарства трудовими ресурсами. Вже намітилась тенденція до притоку у сільську місцевість людей, які бажають займатись виробництвом сільськогосподарської продукції. Так, 25 % обстежених фермерів Полтавської області і в цілому по Україні до того, як займатися сільським господарством, працювали у місті.

Однією з важливих умов прибутковості виробництва є рівень спеціальної професійної підготовки фермерів. Зараз близько 40% фермерів мають спеціальну сільськогосподарську освіту. В Полтавській області питаннями професійної підготовки кваліфікованих кадрів для фермерських господарств займається ряд учбових закладів, починаючи з СПТУ і закінчуючи сільськогосподарським інститутом. Позитивне значення, на нашу думку, матиме створення з урахуванням природно-економічних умов кожної області базових фермерських господарств різних виробничих напрямів, де фермери проходять виробничі стажування.

Створення селянських /фермерських/ господарств на сучасному етапі вимагає вирішення багатьох організаційних завдань. В першу чергу це визначення оптимальних розмірів землекористування. На 1.10.93 року середній розмір землекористування фермерів Полтавської області складає 18,2 га сільськогосподарських угідь. На початок 1993 року фермерські господарства мали такі розміри землекористування /табл.3/.

Таблиця 3.
Характеристика фермерських господарств за розмірами землекористування станом на 1.01.1993 р.

Розміри землекористування, га сільгосп-угідь	Україна в цілому: Полтавська обл.			
	кількість: : госп. :	% : :	кількість: : госп. :	% : :
До 3 га	1447	12	9	4
4 - 10	3745	32	59	28
11 - 20	1934	17	49	23
21 - 30	1313	11	29	13,6
31 - 40	1022	9	26	12
41 - 50	1693	15	35	16
51 - 70	349	3	5	2
71 - 100	37	0,3	-	-
більше 100	21	0,2	1	0,4
не мають сільгоспугідь	75	0,5	-	-
Всього	11636	100	213	100

Більшість існуючих селянських /фермерських/ господарств мають площу землекористування менше 50 га ріллі. З них майже третина володіє земельними ділянками, розмір яких коливається від 4 до 10 га сільськогосподарських угідь. На фермерські господарства, площа землекористування яких становить понад 50 га припадає лише 2,4 %. Великі господарства практично відсутні.

У зв'язку з цим виникає необхідність наукового обґрунтування раціональних розмірів землекористування. В Інституті аграрної екоміки за нашою участю розроблена методика визначення оптимальних розмірів фермерських господарств, суть якої полягає в наступному. Для кожного типу фермерських господарств визначається перелік необхідних сільськогосподарських машин і обладнання залежно від спеціалізації і систем сівозмін. По кожному агрегату визначається коефіцієнт використання технічних засобів, який розраховується діленням фактичного розміру земель в обробітку на максимальний виробіток агрегату в піковий період робіт. Далі визначається комплексний коефіцієнт використання системи машин, який в малих господарствах невисокий і зростає із збільшенням кількості землі в обробітку до певного розміру, а потім зменшується або стабілізується.

Користуючись описаною методикою, нами визначені раціональні розміри землекористування фермерського господарства "Вікторія" Полтавського району, які можуть забезпечити найбільш ефективне використання сільськогосподарської техніки.

На 1.01.93 р. господарство в наявності мало таку техніку: сівалка СЗТ-3,6; плуг ПЛН-3-35; жатка-ЖРБ-4,2; обприскувач ПОМ-630; удобрювач МВУ-0,5; культиватор КПС-4; трактор ЮМЗ-6Л; автомобіль ГАЗ-53; комбайн "Колос".

Структура посівних площ в господарстві така: пшениця озима 20 га або 71 %; ячмінь ярий 4 га або 14,5 %; горох 4 га або 14,5 %. Згідно з нормами витрат на вирощування сільськогосподарських культур, змінний виробіток культиватора КПС-4 дорівнює 15 га. Агротехнічні строки виконання робіт-5 днів. За цей термін одним культиватором можна обробити 75 га / 15 х 5/. При 71 %

охопленні земельних площ під культивуацію /озима пшениця/ площа господарства буде 106 га /75 : 0,71/. Коефіцієнт використання агрегату в нашому випадку дорівнює 0,264 /28 : 106/.

Посів зернових в господарстві проводиться сівалкою СЗТ-3,6 в два пікових періоди-з 10 до 20 вересня при сівбі озимої пшениці і навесні протягом 7 днів при сівбі ячменю і гороху. Піковим періодом робіт для цього господарства буде сівба озимих. При нормі посіву за зміну 11,2 га виробіток за весь термін становитиме 112 га, а загальна земельна площа в обробітку може бути 157 га /112 : 0,71/. Коефіцієнт використання техніки 0,178 /28 : 157/.

Скошування зернових в господарстві провадиться жаткою ЖРБ-4,2, яка агрегується з комбайном "Колос". При змінному виробітку 14 га і терміні проведення робіт 5 днів можна обробити 70 га. Загальна площа оброблюваної землі становитиме 100 га /70 : 0,71/, а коефіцієнт використання техніки - 0,280 /28 : 100/.

Аналогічно проводиться розрахунок по всіх видах техніки. Коефіцієнт використання плуга ПЛН-3-35 по даному господарству складає 0,0841; агрегату по внесенню добрив МВУ-0,5 - 0,086; обприскувача ПОМ-630 - 0,072.

Розрахунок необхідної кількості сільськогосподарської техніки можна провести таким чином: якщо сівалкою СЗТ-3,6 в піковий період обробляти 112 га, то для господарства площею до 112 га потрібна одна така сівалка, для господарства площею від 112 до 224 га - дві і т.д. Для фермерського господарства "Вікторія" необхідно по одному найменуванню кожного виду а комплексу сільськогосподарської техніки.

Існуючі розміри господарства і структури виробництва не можуть забезпечити ефективного господарювання. По-перше, це зумовлене порушенням сівоозміни, в якій попередником озимої пшениці на великих площах буде ця ж сама культура, що через певний час приведе до зниження її врожаю. По-друге, амортизаційні витрати для забезпечення простого відтворення комплексу необхідних технічних засобів при їх надзвичайно високій вартості призводять до високої собівартості продукції, яка значно вища реалізаційних цін, що обумовлює збитковість виробництва.

Нами опрацьована організаційно-економічна модель господарства зернового напрямку, в якій враховано раціональні сівоозміни і варіанти в залежності від розміру землекористування. У сівоозміні введено кукурудзау, як більш ефективну культуру і люцерну на насіння, як попередник. Проведено розрахунки ефективності виробництва при різних розмірах землі в обробітку, з урахуванням реалізаційних цін, що склалися на 1 листопада 1993 року /табл.4/.

Отже, при 28 га виробництво у фермерському господарстві збиткове. При 100 га може бути одержано 50,4 млн.крб. валового доходу, при 200 га - 148,6 млн.крб., а при 300 га - 316 млн.крб. Рівень доходності становитиме відповідно -41%, 23 %, 40 % і 64%. При 300 га досягається високий коефіцієнт використання технічних засобів, забезпечується ефективно виробництво. Далі темпи приросту ефективності знижуються. Тому, найбільш раціональні розміри господарства можуть бути в межах 300-400 га ріллі.

На сучасному етапі досягти оптимальних розмірів землекористування

Таблиця 4

Основні розрахункові показники виробничої діяльності фермерського господарства "Вікторія"

Культури	Площа землі в обробітку, га															
	28				100				200				300			
	пло:	вал:	вал:	вал:	пло:	вал:	вал:	вал:	пло:	вал:	вал:	вал:	пло:	вал:	вал:	вал:
	ща,	зб,	пр,	до-	ща,	зб,	пр,	до-	ща,	зб,	пр,	до-	ща,	зб,	пр,	до-
	га	ц	млн.	ход,	га	ц	млн.	ход,	га	ц	млн.	ход,	га	ц	млн.	ход,
	:	:	крб.	млн.	:	:	крб.	млн.	:	:	крб.	млн.	:	:	крб.	млн.
	:	:	крб.	:	:	:	крб.	:	:	:	крб.	:	:	:	крб.	:
Люцерна на насіння	-	-	-	-	20	50	75	31	40	100	150	75	60	150	225	133
Кукурудза на зерно	-	-	-	-	20	1100	87	29	40	2200	175	56	60	3300	262	130
Горох	4	120	7	-6	20	600	34	-7	40	1200	69	-0,4	60	1800	103	10
Пшениця овима	20	1000	66,5	-39	20	1000	66	1,4	40	2000	133	14	60	3000	199	29
Ячмінь ярий	4	144	6	-5	20	720	30	-4	40	1440	61	4	60	2160	91	14
Разом	28	x	79,5	-50	100	x	292	50,4	200	x	588	148,6	300	x	880	316

ристування досить складно, враховуючи встановлені законодавством обмеження розміру землекористування. Отже доцільними в такій ситуації, на нашу думку, буде оренда потрібної площі земель або кооперування фермерських господарств з об'єднанням у технологічному використанні їх земельних ділянок і техніки.

Приклади такого кооперування є в селі Білоусівка Чорнухинського району Полтавської області створено фермерський кооператив, до складу якого входить 13 господарств з розміром земельних ділянок від 5 до 50 га ріллі. У 1993 році в кооперативі було 484 ріллі, які виділені єдиним масивом. Таким чином досягнуто оптимальних розмірів землекористування. У власності кооперативу 2 трактори, автомобіль, 2 зернозбиральних комбайни, 5 тракторних причепів, 2 культиватори, 3 плуги, дискова борона, 2 сівалки, картоплекопач і зерноочисна машина. Згідно з розробленою в кооперативі сівоозміною в 1993 році було посіяно 414 га зернових, 5 га цукрових буряків, 15 га соняшника, 45 га картоплі, 5 га коренеплодів. В поточному році колектив передбачав продати державі 420 т зерна, а реалізував 642 т. Виручка від реалізації становила 321 млн.крб. У зв'язку з низькою ефективністю розвиток тваринництва в господарстві не передбачається.

Статус фермерського господарства як самостійної виробничої одиниці, різноманітність виробничих зв'язків вимагає ведення обліку матеріальних та грошових коштів, господарських операцій, фінансових результатів діяльності. Система ведення обліку повинна бути такою, щоб нею міг оволодіти навіть початкуючий фермер. Користуючись даними обліку, він повинен мати можливість легко визначити необхідні виробничі показники, су-

ми прибуткового податку, фінансові результати своєї діяльності, бачити чітку картину стану засобів виробництва та джерел їх формування.

Ведення бухгалтерського обліку в селянському /фермерському/ господарстві передбачає наявність таких статей обліку: основні засоби, грошові кошти та цінні папери, розрахунки з дебіторами і кредиторами, матеріальні витрати, виробництво продукції.

Облікові функції можуть виконуватись різними способами, залежно від розмірів фермерського господарства. У невеликих сімейних господарствах облікову роботу може здійснювати його власник /фермер/ або хтось з членів сім'ї, а у великому господарстві або кооперативі - бухгалтер, залучений зі сторони.

На сучасному етапі переважна більшість фермерів бухгалтерського обліку не веде, мотивуючи це нестачею часу і освіти. Тому на перших етапах діяльності фермерського господарства можливе обмеження обліку журналом обліку господарських операцій, де фермер міг би в хронологічному порядку робити записи

всіх надходжень та видатків грошових та матеріальних коштів за обов'язковим підтвердженням їх відповідними документами.

Особливу увагу слід приділити питанням фермерської звітності. Нині обстеження фермерських господарств здійснюється переважно шляхом анкетування, в результаті чого не буде достатнього обсягу достовірної інформації. Анкети містять дані лише про натуральні показники діяльності. На нашу думку, доцільним було б включити в анкети пункти про вартість основних виробничих засобів, витрати на виробництво по культурах і видах тварин. Для одержання більш достовірних даних слід

зробити таку інформацію платною.

В заключній частині дисертації містяться висновки і пропозиції, в яких сформульовані науково - практичні пропозиції. Їх положення викладені в текстовій частині автореферату.

Результати дисертаційного дослідження висвітлені в таких публікаціях:

- Природні фактори та їх вплив на прибуток селянського господарства: Тез. доп., // Наук.-практ. конф., Чабани, 1991. - С. 98. /рос. мовою/;

- Організація обліку в фермерських господарствах.: Тез. доп., // Наук.-практ. конф. В. Бакта, 1991. - С. 86;

- Економічні зв'язки селянських господарств в умовах ринку: Тез. доп. // Респ. наук.-практ. конф. Київ, 1991. - С. 214-215 /рос. мовою/.

- Про кооперування селянських господарств: // Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. Дніпропетровськ. - 1992. - С. 51 /рос. мовою/.

- Екологічні проблеми фермерського землекористування. // Матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. Дніпропетровськ. - 1992. - С. 113 /рос. мовою/.

- До питання про спеціалізацію фермерських господарств Полтавщини: Тез. доп. // Наук.-практ. конф. Київ, 1993. - С. 195-198.

- Створення селянських /фермерських/ господарств на Полтавщині: // Збірник наукових праць, Ч. 2. Тернопіль, 1993. - С. 148.

- Рекомендації по організації селянських /фермерських/ господарств в Україні. /у співавт./ Під ред. П. Т. Саблука і В. Я. Месель-Веселяка. Київ, 1993.

Підписано до друку 17.11.93. Формат 60x84 1/16.
Папір друк. Обл. видарк. / Ум. друк. арк. 0,95. Тираж 100.
Замов. № . ДІП Інституту аграрної економіки УААН
252022, Київ-22, вул. Героїв оборони, 8.

1.8.10.11

AB 28840

AB 28.840